

Coolia 31(3) juli 1988

DE AMSTELVEENSE EN KLEINE POEL

G.C.N. VAN ZANEN, *de Breekstraat 36, 1024 LJ Amsterdam*

SUMMARY

Macromycetes were inventorized in "De Amstelveense Poel" and "De Kleine Poel" near Amsterdam, between 1972 and 1987. Details are given on the development of the biotopes and floristic succession in the area. The occurrence of some fungal species is discussed in relation to the management of the peat moss areas.

Al sinds 1972 houdt de paddestoelenwerkgroep van de KNNV Afd. Amsterdam zich bezig met de inventarisatie van de Amstelveense en Kleine Poel. Dit terrein is nogal kleinschalig, bestrijkt slechts 40 ha grond (en 60 ha water!) en is gedeeltelijk afgesloten voor het publiek. In de totaalijst van de fungi over 1972 tot en met 1987 staan nog geen 200 soorten. Schokkende vondsten zijn er niet gedaan, hoogstens weten wij een stuk of wat min of meer zeldzame soorten in ons terrein te vinden. Dit verhaal heeft dus beslist niet de bedoeling om de zoveelste nieuwe soort voor Nederland over het voetlicht te brengen. Een jaarlijkse rapportage van zo'n terreinonderzoek levert meer dan genoeg vermeldenswaardige gegevens op. Enkele daarvan worden hieronder aangestipt, nadat eerst de benodigde karakteristiek van het terrein en de doelstellingen van de werkgroep uit de doeken gedaan zijn.

Het onderzoeksgebied

De Amstelveense en Kleine Poel liggen in twee gemeenten, Aalsmeer en Amstelveen, maar zijn onder beheer van de gemeente Amsterdam, Openbare Werken, Afd. Groenvoorzieningen. In het bestemmingsplan wordt het terrein aangeduid als een natuur- en recreatiegebied. Het terrein bestaat uit drie verschillende gebiedjes, de zgn. zuidelijke eilanden, de percelen rondom de Kleine Poel en het Oeverlanden-reservaat ten westen van de Grote Poel. Dit verhaal handelt over het laatste terrein.

Het Oeverlanden-reservaat heeft een bewogen historie achter de rug. Kort samengevat komt het hierop neer: een uit de vorige eeuw daterend moerassig veenmosrietland is in het eerste kwart van onze eeuw gedeeltelijk opgehoogd, opdat daar tuinderijen gevestigd konden worden. Bij de aanleg van het Amsterdamse Bos in de dertiger jaren werd besloten om de terreinen rondom de Amstelveense en Kleine Poel bij het Amsterdamse Bos te betrekken. De tuinderijen werden ont-eigend en het gebied werd verder met rust gelaten. In 1968 werd er een voetpad aangelegd met houtsnippers, parallel aan de oever van de Poel, en naast dat pad werd een scheidingssloot gegraven om de rest van het terrein onbereikbaar te maken voor het publiek. De werkgroep kreeg een sleutel om de bruggetjes naar dit reservaat te kunnen openen.

Later rijpte het plan om de onteigende gronden weer terug te brengen in hun oorspronkelijke staat, d.w.z. van vóór 1920. Ze werden in de winter 1975-'76 afgegraven, zodat het maaiveld nauwelijks boven de grondwaterstand kwam te liggen. Op het kaartje is het afgegraven gedeelte aangegeven (fig. 2). De rest van het terrein is nooit opgehoogd geweest en heeft dus zijn oorspronkelijke fysionomie bijna ongeschonden behouden.

Het verstrekken van subsidie door de overheid voor het uitvoeren van deze afgraving werd gekoppeld aan de verplichting om een beheersplan op te stellen en te laten goedkeuren door Gemeente en Provinciale Staten. In dit beheersplan, officieel uitgebracht in 1983, kunt u lezen: "Noodzakelijk onderzoek ten behoeve van een doelgericht beheer: o.a. voortzetting van de jaarlijkse systematische inventarisatie van bijzondere plantensoorten, paddestoelen en vogels. Het verrichte wetenschappelijke onderzoek wordt jaarlijks vastgelegd in een verslag."

Het doelgericht beheer omvat jaarlijkse maaibeurten op veenmosrietlanden en graslanden, bosuitdunning (althans voor zover onvermijdelijk) in berken- en elzenbroekbossen, en het verwijderen van ongewenst opslag van Berken, Vuilbomen, Appelbesstruiken en dergelijke op de veenmosterreinen.

Het onderzoek

Twee doelstellingen overheersen bij onze jaarlijkse inventarisatierondes. De eerste is simpelweg het registreren van het paddestoelenbestand, in de hoop daaruit conclusies te kunnen trekken over de regelmaat van verschijnen en eventueel in gang zijnde successie. De tweede is het vastleggen van de kolonisatie van de fungi op het afgegraven gedeelte. Dit laatste wordt tegelijkertijd ook voor de fanerogamen, mossen en varens door de plantenwerkgroep gedaan. Zo kunnen misschien verbanden aangegeven worden tussen het voorkomen van planten en het voorkomen van paddestoelen.

Ons onderzoekgebied bestaat voor een groot deel uit vochtig tot moerassig, open veenmosterrein. Riet is daar meestal wel aanwezig. Zodra het riet de overhand neemt, kan men spreken van een veenmosrietland. Verder is er nog moerasbos, d.z.w. Berken op *Sphagnum* en een elzenbroek op iets steviger, humusrijke bodem. De pH varieert tussen 4 en 6. Hoogstwaarschijnlijk wordt het afgegraven gedeelte ook weer een meso-tot oligotroof terrein, b.v. een veenmosrietland of een schraalgrasland.

De jaarlijkse inventarisaties van het hele gebied worden vastgelegd in de vorm van excursielijsten. *Sphagnum*-minnende soorten, acidofiele soorten en berke- en elzesymbionten zijn duidelijk soorten van dit specifieke biotoop (groep A). Eutrofie-minnende soorten, grotendeels te vinden langs de voetpaden, houtbewoners en overige soorten die niet in de vorige categorie onder te brengen zijn, worden hier 'toevallige soorten' genoemd (groep B), omdat die ook in andere biotopen aangetroffen kunnen worden. Deze twee-deling, toegepast op de excursielijsten, levert een illustratieve grafiek op, die aanschouwelijk maakt hoe de soorten-aantallen variëren per jaar (fig. 1). In deze grafiek zijn twee soorten lijnen afgebeeld: de stippellijnen verbinden de soortenaantallen per jaar (de zgn. jaarlijsten);

doorgetrokken lijnen verbinden de soortenaantallen van de totaallijsten, die het aantal soorten in een bepaald jaar plus in alle voorafgaande jaren geven.

In de jaren 1972 en '73 is slechts een voorlopige verkenning uitgevoerd; in '72 is de ene helft en in '73 de andere helft van het terrein bekeken; in 1973 is de som van beide jaarlijsten als uitgangspunt gebruikt. In de jaren 1974 en '75 was het onderzoek tijdelijk uitgesteld wegens de afgravingswerkzaamheden; pas in '76 werd voor het eerst intensief geïnventariseerd. Tot en met 1982 werd onderzoek gedaan in de maanden mei t/m november; vanaf '83 is de onderzoeksperiode uitgebreid met de maanden maart en april.

Resultaten en conclusies

1. Vanaf het begin wordt ieder jaar de totaallijst uitgebreid met gemiddeld 10 soorten (in 1973 ongeveer 50 soorten, tot en met 1987 ongeveer 190 soorten) (zie fig. 1, lijn A+B, totaallijsten). Uitgaande van deze cijfers is 15 jaar inventariseren niet voldoende om een volledig beeld van de fungiflora van dit gebied te verkrijgen.
2. Het aantal soorten per jaar (de jaarlijsten van groep A+B) is niet of nauwelijks boven de 100 gekomen. De vraag rijst of een aantal soorten definitief vertrokken is.
3. Uit de jaarlijsten zijn wel de berucht slechte jaren (1979 en 1985) en het topjaar (1984) af te lezen, maar in de totaallijsten komen deze niet of nauwelijks tot uiting (vergelijk de twee lijnen A+B in fig. 1). De twee lijnen gaan steeds verder uit el-

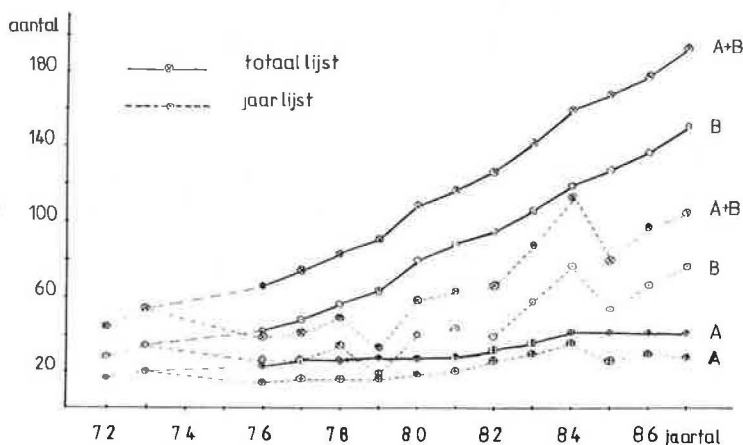

Fig. 1. Grafiek van de soortenaantallen van 1972 tot en met 1986. A = soorten die specifiek zijn voor laagveenmoerassen. B = overige soorten.

kaar lopen door de geconstateerde absenties, maar uit deze lijnen is niet op te maken of de oorzaak hiervan in groep A, in groep B, of in beide ligt. Uit de totaallijsten, apart getekend voor de categorieën A en B, komt het beeld veel duidelijker naar voren.

4. Al kort na het begin van het onderzoek zijn reeds alle soorten die specifiek zijn voor dit milieu (groep A) bekend; het aantal is volledig constant geworden nadat ook de voorjaarssoorten geïnventariseerd werden. De soorten gerekend tot groep B zijn verantwoordelijk voor de jaarlijkse uitbreiding van het fungi-bestand.

5. Door vergelijking van de totaallijsten en de jaarlijsten van categorie A is te zien dat het jaarlijkse soortenaantal in deze groep redelijk constant is, nauwelijks beïnvloed wordt door slechte jaren en geregeld hoger komt dan tweederde van het totaal van deze groep, vaak zelfs hoger dan driekwart; deze groep draagt nauwelijks bij aan de jaarlijkse aanwas en heeft zelf heel weinig te kampen met absenties. Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt doordat het biotoop tot nu toe in het algemeen constant blijft door het uitgevoerde beheer. Een tweede reden kan zijn dat sommige soorten met zeer veel exemplaren tegelijk kunnen voorkomen, waardoor ook in slechte jaren altijd wel een enkel vruchtlichaam te vinden is.

6. Het aantal soorten in groep B is per jaar erg wisselend en komt zelden hoger dan de helft van het aantal van de totaallijst van deze groep; deze groep is dus niet alleen verantwoordelijk voor de grote aanwas, maar heeft ook te kampen met veel absenties, ook in gunstige jaren. De oorzaken van zowel de aanwas als de absenties zijn nog lang niet duidelijk geworden. Recreatiedruk langs de voetpaden en meer dan gewenst - hoewel onvermijdelijk - menselijk ingrijpen zouden hieraan gedeeltelijk debet kunnen zijn.

7. Na de tweedeling van het fungibestand in de categorieën A en B is het nu wel mogelijk geworden om reeds binnen 10 jaar een uitspraak te doen over de soorten die specifiek zijn voor dit terrein (zie ook de punten 4 en 5), alleen echter in die delen van het terrein die min of meer hetzelfde blijven door het beheer, dus niet in het gedeelte van het terrein dat afgegraven werd.

Een paar belangwekkende soorten.

Pholiota henningsii (Bres.) P.D. Orton, een nogal zeldzame soort, komt hier soms bij tientallen en soms zelfs met ver boven de honderd exemplaren voor. Zij is één van de meest trouwe soorten en is sinds 1973 ieder jaar te vinden geweest. Kennelijk is het voor deze soort geschikte biotoop ruim voorhanden. Ditzelfde geldt voor *Hypholoma elongatipes* Peck. In natte herfstten is deze soms met wel tienduizenden vruchtlichamen te vinden. Beide soorten worden gerekend tot groep A, zijn strikt gebonden aan levend *Sphagnum*, hetgeen niet zo heel algemeen meer is in Nederland.

Niet alle soorten uit groep A zijn zo trouw. De myccorrhiza-soorten *Dermocybe sphagneti* P.D. Orton en *Lactarius lilacinus* (Lasch) Fr. laten in slechte jaren verstek gaan. De eerstgenoemde soort groeit op levend *Sphagnum* aan de rand van berkenbroekbosjes of onder solitaire Berken op *Sphagnum*. *Lactarius lilacinus*

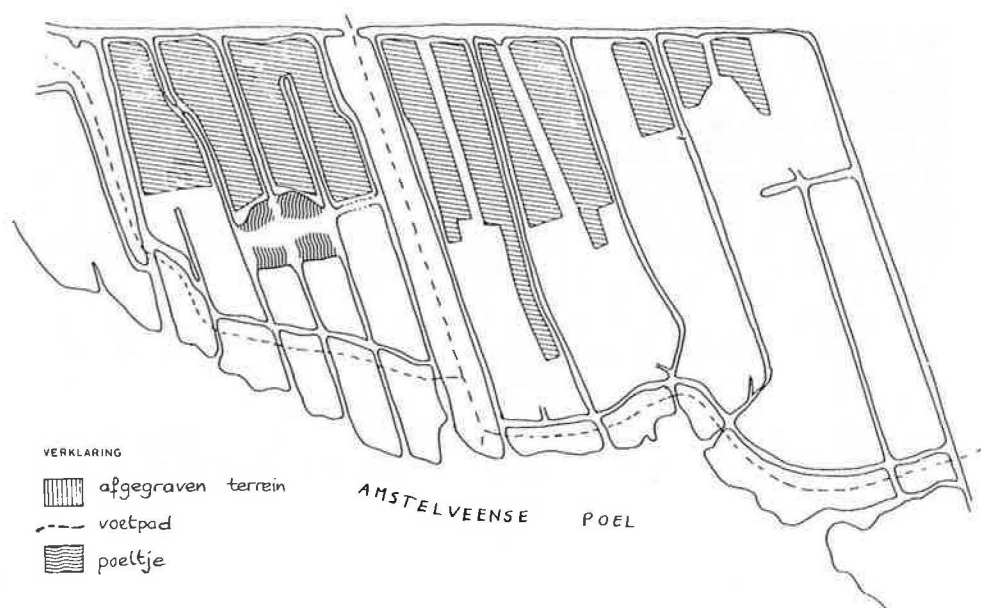

Fig. 2. Kaart van het Oeverlanden-reservaat.

groeit op humus onder Els en is alleen in de betere jaren te verwachten op zijn eigen plek, die tot op de meter nauwkeurig te voorspellen is.

De kolonisatie van het afgegraven gedeelte

In 1976 vertoonde het afgegraven gedeelte een pioniersvegetatie. Paddestoelen werden niet waargenomen. In 1977 waren de pioniers alweer vertrokken. Ruisen, biez en, grassen, zeggen en Veenpluis namen de rol over. Zodra nieuw gevestigd *Sphagnum* geconstateerd was, werden ook de eerste exemplaren van *Hypholoma elongatipes* gevonden. Dat waren er in 1977 nog maar weinig, maar in de volgende jaren nam dit aantal steeds toe, en vanaf 1981 komt deze soort massaal voor.

Pholiota henningsii houdt zich vanaf 1977 grotendeels op bij de grenszône tussen wel en niet afgegraven grond. In 1981 en '82 kwamen ook andere veensoorten dit terrein binnen: *Galerina paludosa* (Fr.) Kühn. en *Tephrocye palustris* (Peck) Donk werden redelijk talrijk. *Dermocybe sphagneti* zocht grensgebieden

op, waar nog wat Berken aanwezig waren. *Russula sphagnophila* Kauffm., een zeer zeldzame soort, en de niet algemene soort *Gymnopilus fulgens* (Favre & Maire) Sing. zijn slechts tweemaal aangetroffen. Ook Wasplaten kwamen omstreeks deze tijd de kop opsteken: *Hygrocybe coccineocrenata* (P.D. Orton) Mos., *H. helobia* (Arnolds) M. Bon en *H. cantharellus* (Schw.) Murill, die ook in de niet afgegraven gedeelten gevonden waren, groeiden tussen de veenmosplantjes, en *Hygrocybe conica* (Scop.:Fr.) Kumm., die nieuw was voor ons onderzoekgebied, groeide op wat meer grazige plekken, waar zich ook *Carex panicea* en *C. tumidicarpa* gevestigd hadden. Dit zou misschien een eerste aanzet tot blauwgraslandvorming kunnen zijn. Het verschrallend beheer, uitgevoerd als een wel omschreven maairegiem, en het afvoeren van het nog groene, of hoogstens gehooide, maaisel levert blijkbaar gunstige resultaten op voor dit afgegraven gedeelte, zowel voor de vegetatie als voor het daarvan zo afhankelijke paddestoelenbestand.

Omdat de successie in dit terreingedeelte nog lang niet is afgelopen en er nog geen stabiele situatie is ontstaan, zullen de jaarlijkse inventarisaties nog voortduren; de ontwikkelingen van flora, vegetatie en fungiflora zullen getoetst worden aan het beheer.

Coolia 31 (3) juli 1988

"ALBINISME" BIJ DE KLEINE STINKZWAM. EEN AANVULLING.

G.A. DE VRIES, *Chopinlaan 1, 3741 HE Baarn*

SUMMARY

Some additional notes are given on a white form of *Mutinus caninus*, already described in Coolia 31 (1).

Na het verschijnen in Coolia 31 (1) van het hierboven verkort aangeduide artikel, waarin ik vermeldde, dat ik in de literatuur niets had kunnen vinden over het ontbreken van kleur bij de Kleine stinkzwam, kreeg ik toevallig een artikel onder ogen, waarin *Mutinus caninus* var. *albus* genoemd werd als albinotische *Mutinus ravenelii* (Sokół & Szczepka, 1987). Al verder zoekend in de literatuur bleek mij, dat *M. caninus* var. *albus* al bekend was sedert 1909, maar dat hij pas in 1944 door Zeller als nieuw was beschreven op grond van materiaal, dat in augustus 1942 in Oregon, U.S.A. was verzameld. In 1947 werd alweer in de U.S.A. en wel in de staat Michigan een nieuwe vindplaats ontdekt (Smith, 1951). Smith liet enkele van de daar verzamelde duivelseieren in zijn laboratorium uitkomen en zag, dat hun gleba aanvankelijk bedekt was met een taai, grijs vlies (endoperidium). Hij meende dat dit samen met het verschil in kleur misschien op een aparte soort zou kunnen wijzen. Zoals al eerder gezegd, vatten Sokół & Szczepka (l.c.) die vondst op als een albinotische vorm van *M. ravenelii*.